

OSMANLI MAHKEMELERİNDE RODOŞÇUKLU (TEKİRDAĞLI) KADINLAR*

Fatma ÖZABA*

Öz: Çalışmamızda 17. yüzyıl başlarında Rodosçuk [Tekirdağ] toplumundaki kadın analiz edilmiştir. Kadın konusu incelenirken ana kaynak olarak 1531 numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] şer'iyye sicili kullanılmıştır.56 varak 112 sayfadan oluşan bu tarihi kaynak, H. 995-998, 1033 (M. 1586-1589, 1623-1624) yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır.Bu çalışma ile 1531 numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] şer'iyye sicili incelenerek elde edilen bulgular doğrultusunda Osmanlı kadınının sahip olduğu sosyal, ekonomik ve özellikle de hukuki haklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde kadın, hukuk yani mahkemeler karşısında erkeklerle eşit haklara sahiptir. Evlenme, boşanma, nafaka, miras ve mülkiyet haklarını kullanmak amacıyla kadınlar sık sık mahkemelere başvurmuşlardır. Bu çalışma neticesinde Osmanlı kadınının toplumda sosyal, ekonomik ve hukuki alanda aktif bir rol oynadığı ve incelediğimiz dönem olan 17. yüzyıl başında Tekirdağ'da kadınların mahkemeleri etkin olarak kullandıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:Osmanlı, Hukuk, Kadın, Mahkeme, Rodosçuk [Tekirdağ] Şer'iyye Sicili.

WOMENS OF RODOSCUK (TEKIRDAG) AT OTTOMAN COURTS

Abstract:In the study woman in Rodoscuk [Tekirdag] society at the beginning of the 17th century has been analyzed. The Rodoscuk [Tekirdag] court record numbered 1531 have been used as the main source when examining issue of woman.This record

* Bu çalışma Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan “17. Yüzyıl Başına Ait Şer'iyye Siciline Göre Tekirdağ'da Sosyal ve Ekonomik Hayat: Kaynak ve Değerlendirme” adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (Mezun), ozabafatma@gmail.com

that consisting of 56 leaves or 112 pages comprises analysis of the years between 995 and 998, 1033. With this study, in the light of the Rodosçuk [Tekirdag] court record numbered 1531 we tried to understand social, economic and legal rights of Ottoman women. Woman has the equal rights to the law as man in the Ottoman Empire. Women applied to courts frequently to use their marriage, divorce, alimony, inheritance and property rights. In the result of this work, we looked that Ottoman woman played an active role in economic, social and legal areas of the community and that women in Rodosçuk [Tekirdag] at the beginning of the 17th century used actively courts.

Keywords: Ottoman, Law, Women, Court, Rodosçuk [Tekirdag], Court Records.

Giriş

Genel itibariyle Osmanlı toplumundaki kadınlarla alakalı yapılan çalışmalarda özellikle Oryantalist yazarların eserlerinde, kadın, eve kapatılan, birçok haktan mahrum bırakılan, sosyal hayatta var olamayan bir varlık gibi gösterilmiştir. Verilmek istenilen bu izlenime rağmen son zamanlarda Osmanlı kadını üzerine yapılan çalışmalar sayesinde durumun böyle olmadığı görülmüştür. Öyle ki Osmanlı'yı ziyaret eden birçok seyyah eserlerinde kadının özgürlük anlamında kendilerinden daha ileri bir konumda olduğunu aktarmışlardır. Osmanlı kadınının evlere kapatılan bir köle olmadığını, kocasına karşı söz hakkına sahip bireyler olduklarını yazmışlardır. Örneğin, 18. yüzyılda Osmanlı'yı ziyaret eden Lady Montagu Osmanlı kadınlarının dünyanın diğer bütün kadınlarından daha hür yaşadığını belirtmektedir.¹

İslam toplumundaki kadının, aile hayatında ve siyasi, hukuki, sosyal, ekonomik alanlardaki konumunu, dini kurallar, sosyal ve siyasi çevre, etnik yapı, İslam öncesinden gelen kültürel miraslar gibi öğeler belirlemiştir. Bundan dolayı İslam dünyasında kadının her dönemde ve her yerde aynı konumda olduğunu söyleyemeyiz. Hatta aynı yerde ve aynı zaman diliminde yaşayan kadınlar arasında dahi şehirde ve kırsal bölgede bulunmalarına göre farklılıklar olmuştur. Fakat bu farklılıklar, kadınların tamamıyla farklı kimliklerde olduğu anlamına da gelmemektedir. İslam toplumundaki kadınlar sosyal, hukuki ve ekonomik konum itibariyle her dönemde belli ortak noktalara sahip olmuşlardır.²

¹ İbrahim, Solak- Zeynep, Uysal, “ Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)” , *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 6-8 Mayıs 2016, s. 991.

² Mehmet Akif Aydın, “ İslâm'da Kadın” , *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 86.

Kadının, İslam tarihi içindeki konumunun belirlenmesinde hukuki hükümler önemli bir yere sahiptir. Kadın, hukuki işlemleri yapma konusunda erkeklerle aynı konumdadır, bir başka deyişle erkekler bir hukuki işlemi hangi şartlarla yapabiliyorsa kadınlar da aynı şartlarla yapabilirler. Her türlü hukuki işlemi yapma özgürlüğüne sahip olan kadınların ekonomik ve ticari alanlarda erkekler kadar aktif olmamaları sahip oldukları mallar üzerinde tasarruf yetkisinden mahrum oldukları anlamına gelmemektedir. Öyle ki şer'iyeye sicilleri üzerinde yapılan araştırmalar, kadınların kendi mallarına bizzat tasarruf ettiklerini, hatta malları üzerinde kendi rızaları dışında yapılan hukuki işlemleri iptal etme hakkına sahip oldukları ve gerektiğinde bu hakkı kullandıklarını göstermektedir.³

Osmanlı hukukunda, İslam hukukuna uygun olarak “mal ayrılığı” rejimi kabul edildiği için evlilik müessesesi, kadının hukuki ehliyeti üzerinde herhangi bir değişiklik yaratmaz. Kadın malvarlığını evlendiği kişiye teslim etmek zorunda değildir ve kocasından izin almadan malları üzerinde her türlü hukuki işlemleri yapma konusunda özgürdür. Osmanlı Devletinde icare, alım-satım, hibe, rehin, karz gibi akitlerin tarafları olarak karşımıza erkeklerle birlikte kadınlar da çıkmaktadır.⁴

Bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nde mahkemeler erkekler gibi kadınlara da açıktır. Müslim-gayrimüslim, köle veya azatlı kadınlar tıpkı erkekler gibi istekleri zaman mahkemeye başvurma konusunda özgürdür. Kadınlar, şikâyetlerini dile getirmek, haklarını korumak, suçlandıkları zaman kendilerini savunmak gibi amaçlarla da mahkemeye gitmişlerdir.⁵

Bizde bu çalışmamızda 1531 numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] şer'iyeye sicili aracılığıyla, 17. yüzyıl başında Rodosçuklu [Tekirdağlı] kadınların mahkemeleri hangi konularda ne sıklıkla kullandıklarını tespit ederek söz konusu dönemde kadınların hukuki hakları konusunda değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

1. Rodosçuklu [Tekirdağlı] Kadınların Mahkemeye Taşdığı Konular

³ Mehmet Akif Aydın, a.g.m. , s. 87-88.

⁴ Gül Akyılmaz, “Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar” , *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Editör Hüseyin Özbek, S. 133/2, Aralık-Ocak 2017, s. 333.

⁵ Sibel Dulum, Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi Ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Yüksek Lisans Tezi, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir 2006, s. 17.

Kadınların mahkemelere gidip şikâyetlerini veya isteklerini dile getirebilmeleri onların hukuki haklarını kullanmalarının en somut örneğidir. Osmanlı Devletinde kadınlar tıpkı erkekler gibi haksızlığa maruz kaldıklarında mahkemelere başvurarak şikâyetlerini dile getiriyorlardı. Davalı ve davacı olarak mahkemede yer alan kadınlar şahsen ya da vekilleri aracılığıyla sözlü olarak durumlarını ifade etmişlerdir.⁶

1531 numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] Şer'iyye Sicilini incelediğimizde bölgedeki kadınların daha çok alım-satım, hibe, boşanma gibi işlemler için mahkemeye başvurduklarını görüyoruz. Defterde bu konu ile ilgili tespit edilen hükümler daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla belge numaraları ile birlikte aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1:1531 Numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] Şer'iyye Sicilinde Hukuki İşlemlerde Bulunmuş Kadınlar

Sıra no	Kişi İsmi	Davanın Geçtiği Mahalle/Karye	Hükmün Konusu	Belge no
1	Argiri binti Kostantin Nalimena(?)	Piskopos Mahallesi	Alım-Satım	20a/V
2	Ayda binti Ca'fer	Bayram Reis Mahallesi	Alım-Satım	32a/I
3	Ayni binti Hüseyin	Hüseyin Çavuş Mahallesi	Alım-Satım	19b/III
4	Ayşe binti İlyas	Rodosçuk [Tekirdağ]	Alım-Satım	11a/IV
5	Ayşe binti Yusuf	El-hâc Dudu Hatun Mahallesi	Alım-Satım	20b/IV
6	Ayşe Hatun	Abdi Hoca Mahallesi	Hibe	22b/I
7	Ayşe ve Cem Han binti Mustafa	İskender Çavuş Mahallesi	Alım-Satım	19a/III
8	Cezil Hatun	İskender Çavuş Mahallesi	Rehn	29a/VI

⁶ Sevim Can, "Osmanlı Mahkemelerinde Kadın", *Prof. Dr. Yavuz Ercan Armağanı*, Turhan Kitabevi, Ankara 2008, s. 197.

9	Durdu binti nam Hatun	Bayram Reis Mahallesi	Nafaka ve kisve	2b/III
10	Emine binti Almişah	İskender Çavuş	Alım-Satım	1b/II
11	Ermarla(?) Binti Yorgaki	Papa Manol Mahallesi	Alım-Satım	29b/III
12	Fatma Hatun	El-hâc İsa Mahallesi	Hibe	16a/I
13	Fatma binti Abdullah	Can Paşazâde Mahallesi	Alım-Satım	17b/III
14	Fatma binti İbrahim	Yunus Bey Mahallesi	Alım-Satım	33a/V
15	Fatma Hatun binti Mehmed	El-hâc Musa Mahallesi	Alım-Satım	30b/II
16	Fatma Hatun binti Mehmed	El-hâc Musa Mahallesi	Alım-Satım	31b/I
17	Gevherhan	Cennet Hatun Mahallesi	Hibe	12a/I
18	Gülfidan binti Nasuh	Bayram Reis Mahallesi	Alım-Satım	9a/IV
19	Hatice binti Davud Bey	El-hâc İsa Mahallesi	Alım-Satım	19b/IV
20	Hristina binti Duşka	Papa Varsama Mahallesi	Alım-Satım	7a/VI
21	İsmihan Hatun	Abdi Hoca Mahallesi	Hibe	11a/III
22	Kerime Hatun	İskender Çavuş Mahallesi	Hibe	15b/I
23	Kerime Hatun	Can Paşazâde Mahallesi	Hibe	3a/III

24	Lebiderya binti Dimitri	Piskopos Mahallesi	Alım-Satım	5a/V
25	Mahmude binti Mustafa	Dizdarzâde Mahallesi	Alım-Satım	3a/I
26	Mazlume binti Bazarlı	Rodosçuk [Tekirdağ] Kazâsı/Yağcı Karye	Hibe	34b/IV
27	Mazlume binti Ca'fer Bey	Rodosçuk [Tekirdağ] Kazâsı/Banados Karye	Hibe	13b/III
28	Mehbani Hatun	El-hâc İsa Mahallesi	Hibe	16a/II
29	Mehbani ve Fatma	El-hâc İsa Mahallesi	Hibe	20a/III
30	Meliki binti Pir Ali	Rodosçuk [Tekirdağ] Kazâsı/Yazar Karye	Hibe	22a/III
31	Polisana binti Tiranos	Piskopos Mahallesi	Alım-Satım	15a/III
32	Rahime Hatun	Câmi' Atik Mahallesi	Rehn	22b/III
33	Rasime binti Ali	İskender Çavuş Mahallesi	Rehn	28a/IV
34	Raziye Hatun binti Abdullah	İbrahim Bey Mahallesi	Alım-Satım	10a/II
35	Rigo binti İstadinos	Papa Manol Mahallesi	Alım-Satım	14b/IV
36	Sultan binti İsmail Hoca	Rodosçuk [Tekirdağ] /Yağcı Karye	Alım-Satım	25b/II
37	Şah Huban binti Sadık	İskender Çavuş Mahallesi	Hibe	2b/II
38	Tansiya binti Yorgi	Papa Peşri Mahallesi	Alım-Satım	26b/I

Osmanlı toplumunda kadınların mahkeme kayıtlarına yansıyan en önemli faaliyet alanlarından biri olarak mülk edinme hakkını kullanmalarını gösterebiliriz. Osmanlı kadınlarının en doğal hakkı olan mülk edinme faaliyetleri genellikle sicillere hibe veya miras yoluyla intikal eden evlerin satışı şeklinde yansımıştır.⁷

Kayıtlardan anlaşılacağı üzere Osmanlı toplumunda kadınlar mülkiyet sahibi olabilir, kendi mallarını satabilir veya hibe edebilirdi. Kadınların mülkiyet sahibi olmasının yolları arasında aileden miras yoluyla kadına geçen menkul ve gayrimenkuller önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca evlilik aracılığıyla nikâh ile elde ettiği ekonomik haklardan olan mehr ve nafaka da kadının mülk sahibi olmasına olanak sağlamaktadır. Kırsal alanda daha çok bağ, bahçe, tarla, çiftlik, değirmen vb. mekânların, kentlerde ise, dükkân, ticarethane, dokuma atölyeleri, sof atölyeleri vb. işletmelerin yanında ev mülkiyetine sahip oldukları görülmektedir.⁸

Mülk sahibi kadın, mülkünü istediği şekilde işletebilir veya istediği kişiye (gayrimüslim veya Müslüman) satabilir. Kadının rızasını almadan, kocası, babası ya da çocuğu kadının malını satamaz, kiralayamaz ve kullanamaz. Eğer kadına ait olan herhangi bir mülk isteği dışında satılırsa bu satış iptal edilir. Bunun yanında Osmanlı toplumundaki kadınlar ticari faaliyetlerde de bulunabilir, borç para alıp, borç para verebilir, eşleri ile ortak ticari faaliyetleri için eşlerine kefil dahi olabilir.⁹

Benzer şekilde kadınların mülk edinmeleri veya kendi mülklerini satmaları, hibe etmeleri vb. faaliyetlerin 1531 numaralı deftere de yansıdığı görülmektedir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Rodosçuklu [Tekirdağlı] kadınlar çeşitli hukuki işlemlerde bulunmuşlardır. Tespit edilen hükümlerde kadınlar daha çok kendi mallarını satmakla birlikte satın aldıkları çeşitli mallar da olmuştur. İncelediğimiz sicilde, alım-satım konu olan veya hibe edilen mallara bakıldığında bunların daha çok bağ, bahçe, ev gibi mallar olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda inek, sığır gibi hayvanların da hibeye konu olduğu görülmektedir. Defterde daha çok babaları tarafından kızlarına hibe edilen malların varlığı dikkat çekmekle birlikte kadınların kendi çocuklarına ve başka hanımlara hibe ettiği malların varlığı da tespit edilmiştir.

⁷ Veysel Gürhan, “18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi’nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı Değerlendirmeler”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 3, 2017, s. 1650.

⁸ Sevim Can, a.g.m. , s. 220.

⁹ Sibel Dulum, a.g.t. , s. 16.

Tablodaki bu hükümlerin hangi mahallelerde yoğunlaştığı üzerinde durularak, Rodosçuk [Tekirdağ] bölgesindeki Gayrimüslim ve Müslüman kadınların hukuki işlemlerde ne oranda buldukları tespit edilebilir. Tablo incelendiğinde, Müslüman mahallelerin sayısı ile doğru orantılı olarak Müslüman kadınların mahkemede Gayrimüslim kadınlara göre daha aktif olduğu görülmektedir.

Kadınların, mahkemeleri mal-mülk, alım-satım durumları dışında genellikle evlenme, boşanma, miras, velayet gibi konularda da sık sık kullandıklarını görüyoruz.

Kadın ve erkeğe karşılıklı olarak haklar ve bu haklarla birlikte yükümlülükler de getiren evlilik hukuki bir sözleşme niteliğindedir. Bahsi geçen yükümlülükler erkek açısından evlilik bitiminden sonra da devam edebilirdi. Sicillerde de görüldüğü üzere evlilik anlaşmaları kadı tarafından kaydedilmekteydi. Fakat bu anlaşmaların kadı tarafından kaydediliyor olması yapılan evliliklerin tamamının sicillere geçtiği anlamına gelmemektedir. Çünkü bazı evlilikler yine kadı izni dâhilinde olsa da kişilerin yaşadığı mahalledeki din adamları tarafından gerçekleştirilmekteydi. Bu evliliklerde, taraflar teorik olarak mahallelerinin ileri gelenlerinden aldıkları evlenmeye engel durumları olmadıklarını gösteren bir belge ile kadıya başvururlar, Kadı'da bu durumu onaylayarak mahalle imamına nikâhı kıyması için izin vermektedir.¹⁰

Kadının kocasından alacağı olan mehr, nikâhta verilen ağırlık (mehr-i muaccel) ve evliliğin bozulmasında (mehr-i müeccel) verilen ağırlık olmak üzere iki parça olarak verilir.¹¹ Bir başka önemli mülkiyet hakkı, kocasından boşanan kadının başkasıyla evlenmeden önce beklemek zorunda olduğu dönemde (iddet) yapılacak yardımdır. Burada beklemenin amacı boşanan kadının hamile olup olmadığını görmek ve bu arada uzlaşmaya imkân tanımaktır.¹²

Sözlük anlamı itibariyle “geçim için gerekli olan erzak, eşya ve para” olan nafaka, belgelerde “nafaka ve kisve baha” olarak karşımıza

¹⁰ Nurcan Abacı, *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukukunun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara 2001, s. 142-143.

¹¹ Mehr miktarı tarafların arasında yapılan anlaşmayla belirlenirdi. Mehir oranları kadının dul veya bakire olması, yaşı, erkeğin maddi gücü veya toplumsal statüsü gibi nedenlerle değişkenlik gösterebilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ümit Ekin, “Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla’â” , *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, C. III, 05-07 Mart – 2009 Sakarya Üniversitesi, Kongre Bildirileri.

¹² Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları/1540-1541 Osmanlı'da Ayıntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev: Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay. , İstanbul 2005, s. 304.

çıkılmaktadır. Evlilik ilişkileri içinde kadınların kendileri, çocukları veya aile ilişkileri içinde yaşlı anne-babanın istemesi sonucunda ortaya çıkmış olan nafaka tayini ancak kadıya başvurmak ile mümkün olmaktadır. Nafaka ödemekle yükümlü olan kişiler erkek tarafındandı. Bir başka deyişle erkek, baba, koca veya oğul olarak nafaka ödemekle yükümlü tutulmuştur.¹³

Aile hukuku boşanma ile sona erer.¹⁴ İslam hukukunda, “tâlâk”, “muhâla’a”, “kazâi tefrik” boşanma olmak üzere üç çeşit boşanma şekli vardır. *Tâlâk*; erkeğin tek taraflı boşanma hakkına sahip olduğu, “boş ol” ifadesi ile gerçekleşen ve kadının onayının gerekmediği için sicillere kaydedilmeyen boşanma şeklidir. *Muhâla’a* ise; iki tarafın onayı ile gerçekleşen bir anlamda anlaşmalı boşanma şeklidir. Bu tür boşanmalarda talep genellikle kadınlardan gelmektedir. Kadın, hakkı olan mehr ve ‘iddet nafakasından vazgeçme karşılığında boşanabilmekteydi. Üçüncü ve son boşanma şekli olan *kazâi tefrik* ise belirli sebeplerle, eşlerden birinin mahkemeye başvurması ve kadının hükmü ile gerçekleşen boşanma şeklidir.¹⁵

Bu boşanma şekillerinden talak, evliliği devam ettirebilmek için yeni akde ihtiyaç olup olmaması bakımından “ric’î” ve “bâin” olarak ikiye ayrılır. Bunlardan ilki ric’î talâk, erkeğin yeniden bir nikâh yapmasına gerek olmadan iddet süresi içinde eşine dönebildiği boşanma şeklidir. Bu usulde, boşanmanın ric’î sayılabilmesi için birinci ya da ikinci talâk olması, kişilerin fiilen karı-koca hayatı yaşamış olmaları, boşamanın bir bedel karşılığında yapılmaması gibi bazı kurallar vardır. Ric’î talâkta koca iddet süresi içinde kadın istemese dahi sözle veya evlilik hayatını fiilen sürdürerek eşine dönebilir. Fakat bunu sözle yaparken, o esnada şahitlerin bulundurulması, bir başka deyişle insanların bu olaydan haberdar edilmesi makbuldür.¹⁶

Bâin talâk ise iki tarafın yeniden bir araya gelebilmesi için yeni nikâh akdinin gerekli olduğu boşanma türüdür. Bu şekilde gerçekleşen boşamaya “ibâne” adı verilir. Talâk sayısı bir veya iki ise buna küçük ayrılık (el-beynûnetü’s-suğrâ) denir ve kişiler, iddet süresi içinde veya iddet bitiminde yeniden nikâhlanmak şartıyla bir araya gelebilir. Talâk sayısının üçe ulaşması durumunda bu ayrılığa büyük ayrılık (el-

¹³ Nurcan Abacı, *a.g.e.*, s. 168.

¹⁴ Nurcan Abacı, *a.g.e.*, s. 150.

¹⁵ Sevim Can, *a.g.m.*, s. 209.

¹⁶ H. İbrahim, Acar, “Talak”, *DİA*, C. 39, İstanbul 2010, s. 498.

beynûnetü'l-kübrâ) denir ve kadın başka bir erkekle evlenip boşanmadan eski kocasıyla yeniden nikâhlanamaz.¹⁷

Osmanlı hukukunda en çok rastlanılan uygulama, erkeğin belirli bir işi yapmaması sonucu gerçekleşen ve şartlı talak olarak adlandırılan boşanmadır. Bunun dışında kadınlar, nikâh ile kazandıkları nafaka hakkının sağlanmaması, uzun süre erkeğin eve uğramaması ve hastalık nedenleri ile boşanma hakkını kullanmışlardır.¹⁸ Defterimizde, belge numarası 37a/II olan hükümde Ayşe binti Mehmed adlı kadının, kocasından, başka bir yere gitmesini gerekçe göstererek ayrıldığını ve hatta başka bir adamla evlendiğini görüyoruz.

Bunun yanında erkeklerin herhangi bir olayı şart koşması ve bu olayın kadın tarafından mahkemeye aktarılması ile eğer kadın haklı bulunursa kocasından boşanabilmekteydi.¹⁹ İncelediğimiz sicilde belge numarası 9b/II olan hüküm, bu duruma örnek gösterilebilir. Bu hükümde, Zeyneb binti İbrahim adlı bir kadın, kocasının “arak ve hamr ve bozun ve boza içersen karım benden talâk-ı bâin ile mutallaka olsun” diye şart ettiğini ve bu şarta itibar göstermeyerek içki içip üzerine yürüdüğü gerekçesiyle mahkemeye başvurmuş ve boşanmak istemiştir. Fakat mahkeme sonucuna baktığımızda kadının kocasını boşayıp boşamadığı konusunun netlik kazanmadığını, muallakta kaldığını görüyoruz.

İslam hukukundaki diğer bir boşanma şekli olan muhala'a ise hul' kökünden gelen arapça bir sözcüktür ve “elbise çıkarmak, soyunmak” anlamlarına gelmektedir.²⁰ Hul' sözcüğü fıkıhta kadının bir bedel vermesi karşılığında kocanın boşanmaya razı olması ve bunun sonucunda kadının evlilik bağından kurtulması anlamına gelmektedir. Bu işlem taraflar arasında bir anlaşmayla gerçekleştiğinden buna muhala'a adı verilmektedir.²¹ Muhala'anın hukuken geçerli sayılabilmesi için daha önce kıyılmış olan nikâhın gerçek bir nikâh olması ve tarafların akli başında ve yetişkin olması gerekmektedir. Bununla birlikte bu işlem karşılığında kadının kocasına bir bedel ödemesi de gerekmektedir. Bu işlemi içeren belgelere bakıldığında kadınların, bedel olarak para yerine daha çok mehr-i müeccel, nafaka-i iddet, meûnet-i süknâ gibi bazı

¹⁷ Acar, a.g.m. , s. 499.

¹⁸ Sevim Can, a.g.m. , s. 209.

¹⁹ Sevim Can, a.g.m. , s. 210.

²⁰ Ümit Ekin, “Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla'a” , *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, C. III, 05-07 Mart – 2009 Sakarya Üniversitesi, Kongre Bildirileri, s. 120.

²¹ Fahrettin Atar, “Muhâlea” , *DİA*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 399.

haklarından vazgeçerek ya da bir süre çocuğunun geçimini sağlamak yoluyla söz konusu bedeli ödedikleri dikkat çekmektedir.²²

Rodosçuk [Tekirdağ]’a ait 1531 numaralı defterde en çok karşılaştığımız boşanma şekli muhâla’ a olmuştur. 17. yüzyıl başlarına ait bu defterde kadınların bedel olarak mehr-i mü’eccel ve nafaka-ı ‘iddetinden vazgeçerek kocasından anlaşmalı şekilde boşandıkları görülmektedir. Aşağıdaki tabloda bu hükümler, “nafaka hakkından feragat” konulu davalar olarak verilmiştir.

Tablo 2: 1531 Numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] Şer’iyye Sicilinde Mahkeme Aracılığıyla Hakkını Arayan Kadınlar

Sıra No	Davacı Kadın	Dava Konusu	Kazâ Mahalle / Karye	Belge No
1	Arpuza binti Sayık	Kocasının Katili Olabileceğini Düşündüğü Kişi Hakkında	Rodosçuk [Tekirdağ]	38a/IV
2	Ayşe binti Osman Çelebi	Nafaka Tasdik Talebi	Nebîzâde Mahallesi	5b/VI
3	Emine binti Rüstem Bey	Nafaka Hakkından Feragat	Câmi’ Atik Mahallesi	29a/III
4	Emine binti Süleyman	Boşanmamışken Tekrar Evlenme	Rodosçuk [Tekirdağ]	37a/II
5	Fatma binti Emrullah ve Fatma binti Murtaza	Nafaka Tasdik Talebi	Hoca Bayezid Mahallesi	22b/IV
6	Fatma binti İsmail	Nafaka Hakkından Feragat	El-hâc İsa Mahallesi	36b/V
7	Gülzade binti Abdullah	Nafaka Hakkından Feragat	Bayram Reis Mahallesi	21a/III
8	Hamide binti Memi	Nafaka Hakkından Feragat	Kara Kâtib Mahallesi	36b/VI
9	Havva binti Receb	Rıza Dışı Evlilik	Dudu Hatun Mahallesi	28b/III

²² Ümit Ekin, a.g.m. , s. 120-121.

10	Hürrem binti Mustafa	Nafaka Hakkından Ferağat	Bayrâm Paşa Mahallesi	2a/II
11	Kerime binti Eyüb	Nafaka Hakkından Ferağat	El-hâc İsa Mahallesi	12b/V
12	Nisa binti Hasan	Nafaka Alımı	Kara Kâtip Mahallesi	3b/III
13	Rasime binti Ali	Kefil	İskender Çavuş Mahallesi	28a/ IV
14	Safiye binti El-hâc Bali	Nafaka Hakkından Ferağat	Rodosçuk [Tekirdağ]	9b/V
15	Sakine binti Muhammed	Evini Yakan Kişiler Hakkında Suç Duyurusu	Rodosçuk [Tekirdağ] Kazâsı/ Büyük Karaulu Karye	3b/IV
16	Zeyneb binti İbrahim	Boşanma Talebi	Kara Kâtip Mahallesi	9b/II

Kadına verilen mehir miktarıyla ilgili çeşitli görüşler vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir; Hanefi hukukçulara göre 10 dirhem gümüş, Malikîlere göre 3 dirhem gümüş, Şafîî ve Hanbelî hukukçulara göre ise mehir miktarı anlamında herhangi bir alt sınır belirlenmemiştir ve üst sınır konusunda da herhangi bir kısıtlama bulunmaz. Bununla birlikte kadının dul veya bakire olması, kaç yaşında olduğu, erkeğin ekonomik gücü ve toplum içindeki durumu da mehir miktarlarındaki değişkenliğin sebepleri arasında sayılabilir.²³

1531 numaralı defterde tespit edilen muhâla'a türü boşanmalarda "vazgeçilen" mehir ve nafaka-ı 'iddetlerin oranı 200 akçe ile 10.000 akçe arasında değişmektedir.

Kadınların, evlilik esnasında veya evliliğin bitme aşamasında kendisini ekonomik açıdan garantiye alabilmesine olanak sağlayan mehir hakkından feragat etme nedenleri sicilimizde belirtilmemekle birlikte bu durumun kadının aleyhine olduğu açıktır. Bununla birlikte bu durum bizlere kadınların ya ekonomik bakımdan bir güvencesi olduğunu (ziynet eşya gibi satıp paraya dönüştürebileceği mallar) ya da herhangi bir ekonomik birikimi olmasa dahi huzursuz bir evliliği sürdürmek yerine boşanarak

²³ Ümit Ekin, a.g.m. , s. 121-122.

ekonomik sorunlarla yüzleşmeyi göze aldığını düşündürmektedir. Her ne olursa olsun sonuçta muhâla'a yöntemi kadına, istemediği bir evlilikten kurtulma olanağı sağlamaktaydı.

Sicilimizde, bunlar dışında nafakasının tasdik edilmesini isteyen kadınların varlığı da tespit edilmiştir. Belge numaraları 22b/IV ve 5b/VI olan hükümlerde kadınlar kocalarından nafakalarının tasdikini istemişlerdir. Aynı zamanda belge numarası 3b/III olan hükümde Nisa binti Hasan adlı kadın, mahkemeye başvurup, boşanma sonucunda kocasından, iki bin akçe mehr-i mü'eccel ve dört yüz akçe nafaka-ı 'iddet almıştır.

İncelediğimiz sicilde belge numarası 28b/III olan hükümde karşılaştığımız başka bir vaka, kadınların yukarıda bahsi geçen durumlar dışında da mahkemeye başvurduklarını göstermektedir. Bu hükümde, rızası yok iken babası tarafından nikâh yoluyla evlendirilen yirmi iki yaşında bir kadının mahkemeye başvurup babasından davacı olduğunu görüyoruz. Mahkeme sonucunda, kadın nikâhı kabul etmediğini söylemiş ve mahkemece haklı bulunmuştur.

Bu kayıtlar , “kadınların zorla evlendirildiği ve boşanma konusunda hiçbir söz hakları bulunmadığı” gibi genel düşünceleri geçersiz kılacak niteliktedir. Bu konu ile ilgili olarak yapılan diğer çalışmalar da İslam hukukunun kadınlara tanıdığı belli hakların ve ayrıcalıkların bulunduğunu ve kadınların boşanma konusunda söz sahibi olduklarını ve bu konuda düşünüldüğü kadar mağdur olmadıklarını gözler önüne sermektedir.²⁴

Sonuç

17. yüzyıl başına ait 1531 numaralı Rodosçuk [Tekirdağ] şer'iyeye sicili aracılığıyla Rodosçuklu [Tekirdağlı] kadınların ekonomik, sosyal ve özellikle hukuki durumları hakkında analizler yapmaya çalıştık.

Çalışmamız sonucunda Rodosçuklu [Tekirdağlı] kadınlardan hareketle Osmanlı toplumundaki kadınların, mahkemeleri erkekler kadar aktif kullandıklarını söyleyemesek de incelediğimiz dönemde kadınların mahkemelere çeşitli sebepler dolayısıyla başvurduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu kayıtlardan da anlaşıldığı üzere Osmanlı mahkemeleri tıpkı erkekler gibi kadınlara da açıktır ve Osmanlı toplumundaki kadınlar istedikleri vakit mahkemeye gidip şikâyetlerini dile getirme konusunda özgürdür. Kadınlar bunu yaparken, kendileri bizzat mahkemeye gitmişler veya

²⁴ Bettül İpşirli Arçıt, “Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın” , *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005, s. 587.

istekleri doğrultusunda başkasını vekil tayin ederek de mahkemede temsil edilmişlerdir.

İncelediğimiz defterde kadınların hangi tür konularda mahkemeye başvurduklarına baktığımızda ev, tarla vb. mülklerin alım-satımında, evlilik-boşanma ile ilgili konuların ağırlıklı olduğu görülmüştür. Ayrıca haksızlığa uğradığını düşünen kadınların bu durum karşısında sessiz kalmadıkları, mahkemeye başvurarak haklarını aradıkları hükümler de sicilimizde tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Rodosçuklu [Tekirdağlı] kadınlar, mülk alıp satmışlar, borç, hibe gibi işlemlerde bulunmuşlar ve kendilerine tanınan boşanma hakkını (muhalâ'a) kullanmaktan geri durmamışlar. 1531 numaralı sicilde çeşitli dükkân, ev, bağ-bahçe vb. mülklere sahip kadınların varlığı ve belge numarası 40b/II olan hükümdede Raziye Hatun adlı bir kişinin karşımıza vakıf mütevellisi olarak çıkması (Raziye Hatun muhtemelen Rodosçuk [Tekirdağ] bölgesindeki önemli ve köklü ailelerden birinin kızıydı), Osmanlı kadınının düşünülenin aksine toplumdan soyutlanmadığını, evine kapatılmadığını göstermesinin yanında toplumsal ve ekonomik alanda da aktif bir rol oynadığını ve gerekli gördüğü zamanlarda hukuki haklarını kullanmaktan çekinmediğini kanıtlar niteliktedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Rodosçuk [Tekirdağ] Şer'iyye Sicili, No: 1531

Kitaplar ve Makaleler

ABACI, Nurcan, *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukukunun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara 2001.

ACAR, H. İbrahim, "Talak", *DİA*, C. 39, İstanbul 2010.

AKYILMAZ, Gül, "Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Editör Hüseyin Özbek, S. 133/2, Aralık-Ocak 2017.

AYDIN, Mehmet Akif, "İslâm'da Kadın", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001.

ATAR, Fahrettin, "Muhâlea", *DİA*, C. XXX, İstanbul 2005.

CAN, Sevim, "Osmanlı Mahkemelerinde Kadın", *Prof. Dr. Yavuz Ercan Armağam*, Turhan Kitabevi, Ankara 2008.

DULUM, Sibel, Osmanlı Devleti'nde Kadının Statüsü, Eğitimi Ve Çalışma Hayatı (1839-1918), Yüksek Lisans Tezi, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir 2006.

EKİN, Ümit, "Osmanlı Toplumunda Sıkça Başvurulan Bir Boşanma Yöntemi: Muhâla'a", *Uluslararası-Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi*, C. III, 05-07 Mart – 2009 Sakarya Üniversitesi, Kongre Bildirileri.

GÜRHAN, Veysel, "18. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kadın ve Hukuk: Amid Mahkemesi'nde Kadınların Hak Arama Süreçlerine Dair Bazı

Özaba, F. (2018). Osmanlı Mahkemelerinde Rodosçuklu (Tekirdağlı) Kadınlar. ABAD, 1(2), 159-173.

Değerlendirmeler” , *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 3, 2017.

İPŞİRLİ ARGIT, Betül, “Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın” , *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 3, S. 5, 2005.

PEIRCE, Leslie, *Ahlak Oyunları/1540-1541 Osmanlı'da Ayıntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev: Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay. , İstanbul 2005.

SOLAK, İbrahim- UYSAL, Zeynep, “ Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)” , *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkar*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 6-8 Mayıs 2016.